

از برگ‌های زرین «پیک» تا اوراق طلایی «رشد»

مروری بر ۵۵ سال تحولات
و توسعه دفتر انتشارات آموزشی در ایران

● محمد دشتی*

مقاله

اشاره

انتشار مجله برای دانش‌افزایی معلمان و ارائه مطالب خواندنی و ویژه دانش‌آموزان همواره از دغدغه‌های مدیران و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش بوده و انتشار مجلات پیک و سپس رشد نشانگر وجود و استمرار این نیاز است. آنچه در ذیل می‌آید خلاصه‌ای است از پژوهشی که درباره تاریخچه مجلات کمک آموزشی توسط همین نویسنده صورت گرفته است.

مقدمه

وقتی از خانواده رشد صحبت می‌کنیم، باید حواسمان باشد و دقت کنیم که مجلات «پیک» که اولین‌های این خانواده بزرگ هستند، در چه زمینه اجتماعی، فرهنگی و حتی اقتصادی پا به عرصه وجود گذاشتند. شاید این تصویر بتواند ما را سوار بر قطار زمان، به دوره و زمانه‌ای ببرد که تنی چند از علاقه‌مندان و البته افراد شاخص و عالم به کار خود در زمینه آموزش و پرورش، تصمیم گرفتند به بساط مختصر منابع آموزشی کودکان و نوجوانان، چیزی هرچند اندک بیفزایند. بساط کم رونقی که شامل صورتی بیش از چند کتاب درسی و دفتر و قلم و احتمالاً یک کیف مدرسه نبود و حتی تا همین مقدارش هم برای برخی از بچه‌ها یک آرزوی بزرگ به شمار می‌رفت.

یکی از دانش‌آموزان هم‌عصر با آن دوره و رئیس فعلی «فرهنگستان زبان و ادب فارسی»، در خصوص دارایی و موجودی منابع آموزشی هم‌نسلان خود در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰، این‌گونه می‌نویسد: «شاید بارها به این واقعیت فکر کرده باشیم که چرا دانش‌آموزان در دوره‌های ابتدایی و راهنمایی کتاب‌های درسی و به‌خصوص کتاب‌هایی مثل کتاب فارسی را می‌خوانند؟ یکی از گزینه‌های منطقی پاسخ به چنین سؤالی می‌تواند

* نویسنده و پژوهشگر حوزه تاریخ آموزش و پرورش

این باشد که آن‌ها کتاب‌هایی درسی را با این هدف می‌خوانند که بعدها بتوانند کتاب‌ها و چیزهای بیشتری بخوانند! خب چنین تصویری به‌خصوص در این دوران خیلی هم با واقعیت فاصله ندارد. اما کمی تأمل در خصوص اوضاع و احوال اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه و خانواده‌ها (به‌خصوص در مناطق روستایی و دور از مرکز) حاکی از این واقعیت تلخ است که با پایان گرفتن سال تحصیلی و کتاب درسی خیلی چیز دندان‌گیر و مناسبی دور و بر دانش‌آموزان این مناطق نیست تا بخواهند آن را بخوانند و به‌نوعی سواد خود را توسعه دهند و آن را تعمیق ببخشند.

حتماً شما هم موافقید که این موضوع به‌ظاهر کم‌اهمیت و کوچک، از چه جایگاه و حساسیتی برخوردار بود اگر این موضوع مورد توجه مسئولان دوراندیش و دلسوز وقت وزارت آموزش و پرورش قرار نمی‌گرفت، می‌توانست در اندک زمانی کوتاه، حاصل تلاش چندین ساله و یا چندین ماههٔ معلمان دلسوز و مدیران تلاشگر این مدرسه‌ها و هزینه‌های صرف شده از سوی خانواده‌های آنان را بر باد دهد.

واقعیتش این است که دانش‌آموزان ما در ۶۰-۵۰ سال قبل در روستایی دورافتاده و یا در شهری کوچک، بعد از اینکه کتاب‌های درسی خود را می‌خواندند، دیگر منبع و کتابی در اختیارشان نبود که مطالعه کنند. بنده یادم هست که مثلاً خرازی‌فروش‌ها در شهرهای کوچک، وقتی به مرکز استان می‌آمدند که جنس بخرند، در کنار خرید قرقره، جوراب، نخ و سوزن، چند کتاب هم می‌خریدند و آن را پشت و پیرین مغازهٔ خود قرار می‌دادند. و این وضعیت توزیع کتاب در شهرستان بود. خوش‌بختانه این مجلات «پیک» قبل از انقلاب اسلامی و «رشد» بعد از انقلاب اسلامی بودند که این جای خالی را پر کردند و هنوز هم تا حدود زیادی پر می‌کنند».

دقت و تأمل در این گفتار کوتاه از سخنان دکتر **غلامعلی حداد عادل**، می‌تواند ما را از اهمیت و جایگاه، نقش مجلات آموزشی و به‌خصوص مجله‌های پیک و رشد بیش‌ازپیش آگاه کند. مجله‌هایی که علاوه بر پر کردن اوقات ارزشمند دانش‌آموزان و معلمان، به‌عنوان نشانه‌های آگاهی و دانش، نشانگر اهمیت یک کار حرفه‌ای دهند و تخصصی هستند. آن‌ها با وجود همهٔ فراز و فرودهای پیش روی خود، توانسته‌اند بیش از نیم‌قرن به انتشار خود ادامه دهند و از حدود پنج عنوان مجله در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ به حدود ۳۰ عنوان نشریه در دههٔ ۱۳۹۰ توسعه پیدا کنند.

آنچه در ادامه می‌خوانید نگاهی کوتاه به سابقهٔ انتشار، عنوان‌های این مجله‌ها و گسترهٔ توزیع و هدف‌های اولیه و جاری آن‌هاست

تاریخچه مجله‌های پیک

نخستین ارگان رسمی «وزارت معارف» با عنوان «اصول تعلیمات»، در فروردین ۱۲۹۸ در عرصه فرهنگ این مرزوبوم ظاهر شد. این نشریه در سال‌های بعد به تدریج با نام‌های مجله «تعلیم و تربیت»، «ماهنامه فرهنگ» و «ماهنامه آموزش و پرورش» انتشار یافت. بعدها و در سال ۱۳۴۱، دفتر «انتشارات آموزشی» فعالیت خود را آغاز کرد. این مرکز بعد از مدت‌ها مطالعه و تحقیق، از سال ۱۳۴۲ به تدریج به انتشار مجموعه نشریاتی با عنوان اصلی «پیک» و عنوان‌های فرعی کودک، نوآموز، نوجوان، جوان، معلم و خانواده، و همچنین ماهنامه آموزش و پرورش همت گماشت. اغلب این مجله‌ها هر ۱۵ روز یک‌بار - در طول سال تحصیلی - منتشر می‌شدند و شمارگان آن‌ها در هر دوره، در مجموع سه میلیون نسخه بود که تا حد امکان در شهرها و روستاهای سراسر کشور توزیع می‌شدند.

نکته درخور توجه در انتشار مجله‌های پیک، ارزیابی علمی، مطالعه و آزمایش‌های مقدماتی قبل از انتشار مجله‌ها بر اساس گروه‌های سنی گوناگون بود. وزارت آموزش و پرورش (وزارت فرهنگ سابق)، به‌منظور انتشار گروه مجله‌های پیک، نخست با همکاری «انتشارات فرانکلین»، مرکزی به نام مرکز تهیه خواندنی‌های نوسوادان تأسیس کرد. آن مرکز پیش از انتشار نخستین مجله از گروه مجله‌های پیک، مطالعات و تحقیقات گسترده‌ای را در زمینه هدف‌ها، روش‌ها و برنامه‌های کاری سازمان‌های مشابه در دیگر کشورهای جهان آغاز کرد. به این منظور، برنامه‌های گفت‌وگوی حضوری با کودکان، بزرگسالان و نوسوادان روستایی و شهری، در بیش از ۱۰۰ روستا و شهر ترتیب یافت و نتایج این گفت‌وگوها جمع‌آوری شد. برگزاری جلسه‌های مستمر با معلمان و صاحب‌نظران آموزش و پرورش، به‌منظور نظرخواهی درباره نیازهای فرهنگی جامعه برای رسیدن به هدف‌های پیک، از دیگر فعالیت‌های مرکز یاد شده بود.

چهار ماه پس از تأسیس مرکز تهیه خواندنی‌های نوسوادان، نخستین دوره آزمایشی خواندنی‌های نوسوادان، با انتشار مجله‌ای در ۱۲ صفحه به نام «پیک دانش آموز»، برای کودکان پایه‌های سوم تا ششم دبستان، مجله‌ای در هشت صفحه به نام «پیک معلم» برای معلمان این کلاس‌ها آغاز شد.

در مرحله اول، به‌منظور بررسی نتایج انتشار این دو مجله، ۸۶ روستا در شهرستان قزوین به‌عنوان مناطق آزمایشی ارزشیابی محتوا و کاربرد مجله‌های پیک دانش آموز و پیک معلم، برگزیده شدند. پس از کسب نتایج مطلوب، انتشار دیگر مجله‌های پیک آغاز شد. در سال ۱۳۴۸، «پیک کودک» برای کودکان کودکستانی و دانش‌آموزان سال اول دبستان منتشر شد. در همین سال، دوره جدید «ماهنامه آموزش و پرورش» انتشار یافت. در سال ۱۳۴۹، «پیک جوان» برای دانش‌آموزان دوره دبیرستان منتشر شد و بالاخره در سال ۱۳۵۱، آخرین مجله از این گروه، با نام «پیک نوجوان» برای مخاطبان سنی دوره راهنمایی تحصیلی، انتشار یافت.

در سال ۱۳۴۶، مرکز تهیه خواندنی‌های نوسوادان به «مرکز انتشارات آموزشی» تغییر نام داد. این مرکز در سال ۱۳۵۳، به دلیل ناتوانی مؤسسه فرانکلین در انتشار به‌موقع مجله‌های پیک، به همکاری خود با آن مؤسسه پایان داد. مؤسسه فرانکلین در پایان سال ۱۳۵۳ توانایی عمل کردن به بیش از یک‌ششم تعهدات خود را نداشت و تأخیر در انتشار به‌موقع مجله‌های پیک باعث سقوط چشم‌گیر شمارگان این مجله‌ها شد.

پس از آن، مرکز انتشارات آموزشی از سوی وزارت آموزش و پرورش، و «انتشارات سروش»، به نمایندگی از رادیو و تلویزیون ملی ایران، به‌منظور تهیه مجله‌های پیک، ماهنامه آموزش و پرورش، دفترهای تمرین درسی، کتاب‌های آموزشی و انتشارات خاص کودکان، نوجوانان و جوانان، قراردادی منعقد کردند.

تولد اولین پیک

نتیجه این بررسی‌ها، هدف‌ها و راه و روش کار را برای کارکنان مرکز تا اندازه‌ای روشن کرد. افزایش روزافزون کودکان علاقه‌مند به تحصیل در روستاها و شهرها ایجاب می‌کرد که نخستین گام در «تهیه خواندنی‌های نوسوادان» برای این گروه برداشته شود. ارزشیابی میزان توانایی خواندن و درک و فهم نوسوادان نیز نشان داد که در بسیاری از روستاها و شهرها، مشکل زبان محلی، خواندن و سودجستن از مطالعه را کند و گاه غیرممکن می‌کند. به همین سبب ناگزیر، گذشته از رعایت اصول ساده‌نویسی و پرداختن به گسترش دانش و بینش خوانندگان بر زمینه آگاهی‌ها و دانش‌های پایه، باید زبانی را در نوشته‌ها به کار گرفت که بر کلمه‌ها و ترکیب‌هایی متکی باشد که کودکان یا بزرگسالان نوسواد در کتاب‌های درسی خود خوانده‌اند و معنی و مفهوم آن را می‌دانند.

در آغاز چهارمین ماهی که از تأسیس «مرکز تهیه خواندنی‌های نوسوادان» می‌گذشت، نخستین دوره آزمایشی خواندنی‌های نوسوادان با انتشار مجله‌ای در ۱۲ صفحه به نام «پیک دانش‌آموز» برای کودکان کلاس‌های سوم تا ششم دبستان و مجله‌ای در هشت صفحه به نام «پیک معلم» برای معلمان این کلاس‌ها آغاز شد.

دهکده‌های آزمایشگاهی برای ارزشیابی پیک‌ها

برای اینکه قدم‌های بعدی در راه رسیدن به هدف‌های خواندنی‌های نوسوادان با مطالعه و تجربه بیشتری برداشته شود، ۸۶ دهکده در شهرستان قزوین برگزیده شدند. ترتیبی اتخاذ شده بود که این محیط‌های عینی دانش‌آموزی آزمایشگاهی واقعی و مناسب برای ارزشیابی مجله‌های پیک باشند. ضمناً بر اساس برنامه‌ریزی‌هایی که صورت گرفته بودند، این دهکده‌ها خصوصیات انتخاب یک محیط آزمایشی را دارا بودند. از سوی دیگر نیز، مراجعه‌پی‌درپی به این محیط‌ها به سبب نزدیکی به تهران آسان بود. از زمان تأسیس دبستان در اغلب آن‌ها بیش از سه سال نمی‌گذشت. بیشتر دانش‌آموزان آن‌ها در گروه نوسوادان بودند، با مشکل زبان محلی روبه‌رو بودند و درآمد مردم هم ناچیز بود.

انتشار پیک‌های بعدی

در سال‌های بعد، «مرکز انتشارات آموزشی» کار خود را گسترش داد و قسمتی از وظایف اداره کل نگارش وزارت آموزش و پرورش را هم عهده‌دار شد. این مرکز در گام‌های بعدی خود و با توسعه انتشار این مجله‌ها، هر ماه نشریاتی را برای کودکان کوردستانی، دانش‌آموزان دبستان و دوره راهنمایی تحصیلی و دبیرستان، آموزگاران و پدران و مادران و همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش در ۴۲۴۰ صفحه و با مجموع شمارگان بیش از ۲/۵۰۰/۰۰۰ نسخه تولید و منتشر می‌کرد.

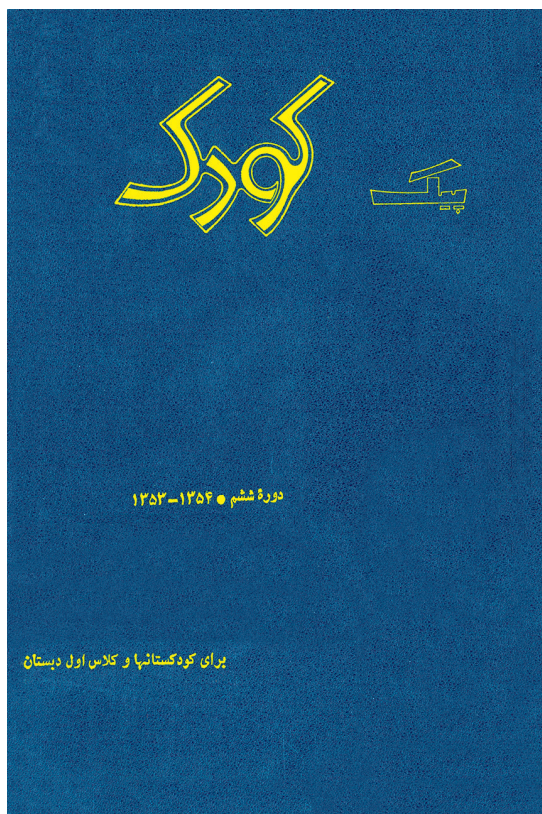
بر اساس برآوردهای انجام‌شده، هر نسخه از مجله‌های پیک به‌طور متوسط مورد مطالعه پنج دانش‌آموز قرار می‌گرفت و در بسیاری از روستاها و شهرک‌ها، تنها ماده خواندنی بود که به دست نوسوادان می‌رسید بودند. بر اساس همین برآوردها، مطالب مجلات پیک به‌وسیله دانش‌آموز برای خانواده آنان - که اکثراً بی‌سواد بودند- خوانده می‌شد.

آشنایی اجمالی با مجله‌های پیک و هدف‌های آن‌ها

● پیک کودک

پیک کودک از مهرماه ۱۳۴۸ در ۱۶ صفحه، ۱۵ شماره در سال، به بهای ۲ ریال و برای کودکان کوردستانی و دانش‌آموزان کلاس اول دبستان منتشر شد. مدیریت آن را **ایرج جهانشاهی** بر عهده داشت و خانم **فردوس وزیر** سردبیر آن بود. ضمناً در شورای نویسندگان این مجله، ایرج جهانشاهی، **فردوس وزیر**، **اسماعیل سعادت**، **محمود کیانوش** و **محمود محمودی** حضور داشتند. مسئول فنی مجله **هرمز وحید** بود و **هوشنگ عزیزی** دستیاری وی را بر عهده داشت. صفحه‌آرایی مجله با **فیروزه درخشش** بود و **علی امین الهی** بر چاپ آن نظارت می‌کرد.

نقاشی‌های پیک کودک در کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی توسط **روبن ابدالیان**، **لثونی تاشچیان**، **فریدون جهانشاهی**، **غلامعلی مکتبی**، **رجب حبیب‌الهی**، **محمد زمان زمانی**، **پرویز کلانتری**، **مهرنوش معصومیان** و **ژانت میخائیلی** تهیه می‌شد.

مطالب مجلهٔ پیک کودک عبارت بودند از: قصه و داستان، شعر، تعلیمات اجتماعی، رفتارهای اجتماعی، علوم، حساب، بازی و سرگرمی، نقاشی، کاردستی، برگزیدهٔ بهترین نقاشی‌های کودکان و راهنمای مربیان، معلمان، پدران و مادران دربارهٔ روش استفاده از هر یک از مطالب مجله.

این مجله را مربیان و معلمان در کودکانستان‌ها و کلاس‌های اول دبستان و یا پدران و مادران در خانه برای کودک می‌خواندند و به تدریج که کودکان در کلاس اول دبستان، خواندن فارسی را می‌آموختند، می‌توانستند. متن‌های ساده‌ای را که با استفاده از شکل حروف و حرکات و کلمه‌هایی که در کتاب درسی کلاس اول آمده بود، حتی بدون کمک از دیگران بخوانند و با مطالعهٔ آزاد هم آشنا شوند.

دست‌اندرکاران تهیهٔ مجله به پدرها و مادرها توصیه کرده بودند، هنگام دریافت و خواندن مجله نکات زیر را مدنظر داشته باشند:

- پیک کودک وسیله‌ای است برای پرورش اندیشه و ذوق کودکان کودکستانی و دانش‌آموزان کلاس اول دبستان و عادت دادن آن‌ها به مطالعه.

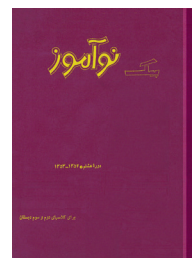
- مطالب این مجله را باید در خانه، مادر یا پدر، در کودکانستان مری و در کلاس اول آموزگار برای کودک بخواند. باید کودک را راهنمایی کنید تا کارهای علمی را که در بعضی از صفحه‌ها پیشنهاد شده‌اند، خود انجام دهد.

- خریدن این مجله برای هیچ‌یک از کودکان اجباری نیست. اگر بخواهید کودک شما در شمار خریداران این مجله باشد، باید آن را از دفتر کودکانستان یا دبستان تهیه کنید.

ادارهٔ کل روابط فرهنگی «وزارت فرهنگ و هنر» این مجله را به همهٔ خانه‌های فرهنگ ایران و رایزنی‌ها و نمایندگی‌های فرهنگی و سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های ایران در کشورهای دیگری می‌فرستاد. پیک کودک در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲ در شمارگان ۲۳۹/۵۰۰ نسخه انتشار یافت.

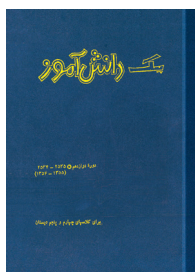
● پیک نوآموز

پیک نوآموز از مهرماه سال ۱۳۴۶ برای دانش‌آموزان کلاس‌های دوم و سوم دبستان

منتشر شد. مدیر و سردبیر این مجله ایرج جهانشاهی بود و در شورای نویسندگان آن ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، محمود محمودی و فردوس وزیری حضور داشتند.

مسئول فنی این مجله مانند پیک کودک، هرمز وحید و دستیار فنی آن هوشنگ عزیزی و ناظر چاپ علی امین الهی بود، ولی صفحه‌آرایی آن بر عهده زهره روحی قرار داشت و علاوه بر اعضای کارگاه نقاشی که در پیک کودک از آن‌ها نام برده شد، لوئیزا مبینی هم در تهیه نقاشی‌های آن همکاری می‌کرد. تعداد صفحه‌های پیک نوآموز ۱۶ صفحه بود و ۱۵ شماره در سال به بهای هر شماره ۲ ریال منتشر می‌شد.

محتوای پیک نوآموز شامل رویدادهای ملی و میهنی و دینی، قصه و داستان، تعلیمات اجتماعی، رفتارهای اجتماعی، علوم، بازی، کاردستی، شعر، جدول و سرگرمی، و برگزیده بهترین نوشته‌ها، شعرها و نقاشی‌های کودکان بود. نوشته‌های پیک دانش آموز بر اساس کلمه‌ها و ترکیب‌های به کاررفته در کتاب‌های درسی کلاس اول و آن قسمت از کتاب‌های درسی کلاس دوم دبستان تهیه می‌شد که کودکان آن را در کلاس خوانده بودند و با معنی و مفهومشان آشنایی داشتند.

در ضمن در هر شماره از کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه‌ای که معنی و مفهوم آن‌ها دور از ذهن کودک نبود، به میزان معینی که بیش‌ازپیش، کلمه و ترکیب تازه نبود، استفاده می‌شد. فهرستی از این کلمه‌های تازه با تلفظ درست آن‌ها در آخر مجله نیز چاپ می‌شد تا آموزگاران آن‌ها را به دانش‌آموزان بیاموزند. این مجله را کودکان خود می‌توانستند بدون کمک دیگران بخوانند و مطالب آن در کلاس مورد بحث قرار می‌گرفت. از هر شماره از مجله پیک نوآموز در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، ۳۷۸/۰۰۰ نسخه انتشار یافته بود و توصیه‌های عمومی به والدین در پیک کودک در این مجله هم تکرار شده بود.

● پیک دانش آموز

شروع انتشار مجله پیک دانش آموز دی‌ماه ۱۳۴۳ بود. این مجله در ۳۲ صفحه، ۱۵ شماره در سال، به بهای ۳ ریال برای دانش‌آموزان کلاس‌های

چهارم و پنجم دبستان منتشر می‌شد. مدیریت این مجله با **ایرج جهانشاهی** و سردبیری آن بر عهده **اسماعیل سعادت** بود. اعضای شورای نویسندگان این مجله عبارت بودند از: **ایرج جهانشاهی**، **اسماعیل سعادت**، **محمود کیانوش**، **دکتر مهدی غروی**، **منوچهر محمدی**، **هادی نظری**، **محمود محمودی**، **فردوس وزیری**، **احمد بطحایی**، **مهدخت دولت‌آبادی**، **عباس سیاحی** و **حسن شادزیک** بودند. مسئولیت فنی مجله بر عهده **هرمز وحید** با دستیاری **هوشنگ عزیزی** بود و **محمد تقی خطیبی**، صفحه‌آرایی مجله را بر عهده داشت. نقاشان این مجله در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، اعضای کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی شامل: **نصرت‌اله پایان**، **لئونی تاشچیان**، **فریدون جهانشاهی**، **رجب حبیب‌الهی**، **محمد زمان زمانی**، **پرویز کلانتری**، **بهزاد گلپایگانی**، **مهرنوش معصومیان**، **غلامعلی مکتبی** و **ژانت میخائیلی** بودند. پیک دانش‌آموز از همکاری: اداره کل امور سینمایی وزارت فرهنگ و هنر، اطلاعات، سازمان سپاه دانش، تلویزیون ملی ایران، سازمان ملل سیاحان، سازمان ملی پیشاهنگی کشور، دفتر سازمان ملل متحد، دفتر مهنامه ارتش، و سازمان زنان ایران در زمینه عکس‌ها و اسلایدهای موردنیاز برخوردار بود.

مطالب پیک دانش‌آموز عبارت بودند از: رویدادهای ملی و میهنی و دینی، قصه و داستان، تعلیمات اجتماعی، علوم اجتماعی، علوم، بازی، کاردستی، شعر و ادبیات، جدول و سرگرمی و برگزیده بهترین نوشته‌ها، شعر و نقاشی‌های کودکان. نوشته‌های این مجله بر اساس کلمه‌ها و ترکیب‌های به‌کاررفته در کتاب‌های درسی کلاس‌های اول، دوم و سوم دبستان تهیه می‌شد تا کودکانی که آن‌ها را می‌خوانند، و با معنی و مفهومشان آشنایی داشته باشند. گذشته از آن، در هر شماره از کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه‌ای که معنی و مفهوم آن‌ها دور از ذهن کودکان نباشد، به میزان معینی که بیش از ۱۰۰ کلمه و ترکیب تازه نبود، استفاده می‌شد. فهرستی از این کلمه‌های تازه هم با تلفظ درست آن‌ها در آخر مجله چاپ می‌شد تا آموزگاران آن‌ها را به دانش‌آموزان بیاموزند. این مجله را کودکان خود، بدون کمک گرفتن از دیگران، می‌خواندند و مطالب آن در کلاس مورد بحث قرار می‌گرفت. از هر شماره از مجله پیک دانش‌آموز در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، ۳۷/۵۰۰ نسخه انتشار یافت.

● پیک نوجوانان

اولین شماره پیک نوجوانان برای دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی، در مهرماه سال ۱۳۵۱ در ۳۲ صفحه، ۱۵ شماره در سال به بهای ۴ ریال منتشر شد. مدیریت پیک نوجوانان بر عهده ایرج جهانشاهی بود و زیر نظر شورای نویسندگان با عضویت: ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، فردوس وزیری و محمود محمودی اداره می‌شد. ضمناً دبیری شورای نویسندگان بر عهده **محمود محمودی** بود. آقایان **احمد آرام** و **دکتر محمود بهزاد** مشاور این مجله بودند و مانند دیگر مجله‌های پیک، امور فنی مجله بر عهده **هرمز**

وحید با دستیاری هوشنگ عزیزی و نظارت چاپ علی امین‌الهی بود. نقاشی‌های مجله بر عهده اعضای کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی بود که در مجلات دیگر پیک از آن‌ها نام بردیم و خانم **شاکه پولادی** هم به آن جمع اضافه شده بود.

فهرست مطالب این مجله در سال ۵۳-۱۳۵۲ شامل ما و خوانندگان، جشن‌ها و روزهای بزرگ، ایران‌شناسی و علوم اجتماعی، کاردستی، بازی و سرگرمی، زنگ تفریح، جدول، ورزش، داستان، شعر و مطالب ادبی، تمرین‌های زبان انگلیسی، و نوشته‌های نوجوانان بود. طرح انتشار این مجله بر اساس نامه‌های دانش‌آموزان نخستین دوره راهنمایی تحصیلی، معلمان و رؤسای مدرسه‌های راهنمایی تحصیلی، اظهار نظرهای ادارات آموزش و پرورش و شورای انتشارات آموزشی، و نظرجویی نمونه از بعضی از دانش‌آموزان، معلمان و رؤسای مدرسه‌های دوره راهنمایی تحصیلی، و تجربه‌های شورای نویسندگان مرکز انتشارات آموزشی تهیه شده بود. نخستین دوره مجله به‌عنوان دوره آزمایشی در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۵۱ به پایان رسید و پس از ارزشیابی‌های گوناگون، طرح انتشار آن از سال ۱۳۵۲ پی گرفته شد.

از هر شماره پیک نوجوانان در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، ۱۲۲/۰۰۰ نسخه انتشار یافت.

● پیک جوانان

اولین شماره پیک جوانان در مهرماه ۱۳۴۹ برای دانش‌آموزان دبیرستان در ۴۸ صفحه، ۱۲ شماره در سال و به بهای ۵ ریال منتشر شد. درحالی‌که مدیریت مجلات پیک بر عهده ایرج جهانشاهی بود، این مجله زیر نظر «شورای نویسندگان» با دبیری دکتر حسن مرندی اداره می‌شد. اعضای شورای نویسندگان مجله پیک جوانان در دوره پنجم این مجله سال تحصیلی ۵۴-۱۳۵۳، عبارت بودند از: **کریم امامی، گلی امامی، شهین باغچه‌بان، ایرج جهانشاهی، دیانا داراب، نجف دریابندری، اسماعیل سعادت، احمد گلشیری، حسن مرندی و علی اصغر مهاجر**. ضمناً احمد آرام و دکتر محمود بهزاد به مجله مشاوره می‌دادند. مسئول فنی مجله هرمز وحید بود که دستیاری وی را هوشنگ عزیزی بر عهده داشت و ناظر چاپ مجله علی امین‌الهی بود.

در این دوره (۵۴-۱۳۵۳) صفحه‌آرایی مجله را مهدی حیدری بر عهده داشت و نقاشی‌های مجله در کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی توسط هنرمندانی که قبلاً به‌عنوان اعضای کارگاه، ذکر نامشان رفت، انجام می‌شد.

مطالب مجله پیک جوانان شامل سرمقاله و رویدادها، آینده جوانان، سازهای ایرانی، سرزمین ما (ایران‌شناسی)، بینش علمی، تکنولوژی، ورزش، پزشک کاراگاه، آلبوم پیک، داستان، راه پیشرفت، منطق خود را بیازمایید، سرگرمی، زنگ تفریح، نامه شما رسید (آثار

جوانان) و ویژه‌نامهٔ مسائل درسی بود.

نویسندگان پیک جوانان در دورهٔ پنجم (۵۴-۱۳۵۳) عبارت بودند از: دکتر منصور مصلحی، مهندس پرویز پیر، مینو وزیر، عبدالحسین شریفیان، کامبیز درم بخش (کاریکاتور)، حسینی‌علی ملاح، ناصر نظیف پور، کاوه گلستان، شهین باغچه‌بان، دکتر علیرضا امیرمعز، داریوش جمالی، پرویز شهبازی، پریچهر نوری، محمد حیدری ملایری، بهرام صادقی، احد سالکی، جمال هاشمی، ابراهیم هاشمی، ایران گرگین، احمد گلشیری، پرویز مجنون، محمد حقوقی، جلیل ا... قراگوزلو و محسن علوی. از هر شمارهٔ این مجله در سال تحصیلی (۵۴-۱۳۵۳) به‌طور متوسط ۹۰/۰۰۰ نسخه انتشار یافت.

● پیک معلم و خانواده

مجلهٔ پیک معلم برای اولین بار دی‌ماه سال ۱۳۴۳ منتشر شد، اما از سال ۱۳۴۷ با نام «پیک معلم و خانواده» به انتشار خود ادامه داد. سردبیری این مجله را محمود محمودی بر عهده داشت و احمد آرام و دکتر محمود بهزاد به‌عنوان مشاوران و ایرج جهانشاهی به‌عنوان مدیر مجله‌های پیک، با مجله همکاری می‌کردند.

نویسندگان پیک معلم و خانواده نیز ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، محمود محمودی و مهدی قاسمی به‌عنوان هم‌زمینان با دستگیری هوشنگ عزیزی مسئولیت فنی مجله را بر عهده داشت و زهره روحی صفحه‌آرایی آن را انجام می‌داد. کار نظارت چاپ مجله هم بر عهدهٔ علی امین‌الهی بود. نقاشی‌های مجله در کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی تهیه می‌شدند.

هدف از انتشار مجلهٔ پیک معلم و خانواده این بود که در زمینهٔ مطالبی که در مجله‌های پیک برای دانش‌آموزان نوشته می‌شود و برای خوانندگان آن سؤال برانگیز است، اطلاعات جامع‌تری در اختیار معلمان قرار بگیرد، تا آن‌ها به‌آسانی و درستی بتوانند جواب‌گوی پرسش‌های دانش‌آموزان باشند.

هنگامی که این مجله هم برای معلمان و هم برای پدران و مادران انتشار یافت، مطالب آن طوری تهیه شد که مورد استفادهٔ هر دو گروه قرار گیرد و راهنمایی برای مجلات پیک نوآموز و پیک

دانش‌آموز باشد. از مهرماه ۱۳۵۱ این مجله گروه معلمان و پدران و مادران دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی را نیز در بر گرفت. این مجله گذشته از راهنمایی در مباحث دشوار مجله‌های پیک نوآموز، پیک دانش‌آموز و پیک جوانان، دارای مطالبی در این زمینه‌ها بود: مسائل نوین آموزش و پرورش؛ راه و روش رفتار با کودکان و دانش‌آموزان؛ روش تدریس؛ بازی و سرگرمی برای دانش‌آموزان؛ و نمایشنامه، داستان و شعر؛ نظرات شورای نویسندگان مجله‌های پیک در برابر اظهارنظرهای معلمان، پدران و مادران. سرفصل‌های دوره نهم، پیک معلم و خانواده عبارت بودند از: گفت‌وگو با خوانندگان، آموزشی و پرورشی، نکته‌های تربیتی (فرهنگی، اجتماعی و تاریخی)، داستان، خاطره، نمایشنامه، شعر و ادب، علوم و آموزش علوم، خنده و سرگرمی، معرفی کتاب‌ها و مطبوعات، نقدها و نظرها، و پزشک خانه و مدرسه. از هر شماره پیک معلم و خانواده که در ۲۶ صفحه، ۱۵ شماره در سال و به بهای ۲ ریال منتشر می‌شد، به‌طور متوسط ۴۴/۰۰۰ نسخه انتشار یافت. مجله پیک معلم و خانواده پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال‌های ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ و قبل از انتشار مجله‌های رشد با عنوان «معلم و خانواده» انتشار یافت.

● ماهنامه آموزش و پرورش

انتشار این مجله به‌عنوان ارگان رسمی «وزارت معارف»، در فروردین‌ماه ۱۲۹۸ و با نام «اصول تعلیمات» آغاز شد و به تدریج با نام‌های «مجله تعلیم و تربیت»، «ماهنامه فرهنگ» و در نهایت «ماهنامه آموزش و پرورش» ادامه انتشار یافت. کار انتشار این مجله از آغاز دوره سی‌ونهم به مرکز انتشارات آموزشی محول شد و از مهرماه ۱۳۴۸ دور تازه آن آغاز شد. این مجله در ۶۴ صفحه، ۸ شماره در سال، و به بهای هر شماره ۱۰ ریال منتشر می‌شد. مدیریت ماهنامه آموزش و پرورش هم مانند دیگر نشریات دفتر انتشارات آموزشی به عهده ایرج جهانشاهی بود و سردبیری آن را **عبدالمحمد آیتی** با دستیاری علمی **پیرنیا** بر عهده داشت. اسماعیل سعادت، معاون دفتر انتشارات آموزشی، مشاور این ماهنامه هم بود. هرمز وحید مسئول فنی، هوشنگ عزیزی دستیار فنی و علی امین‌الهی ناظر چاپ آن بود. مخاطبان ماهنامه، آموزگاران، دبیران، مدیران و رؤسای دبستان‌ها، دبیرستان‌ها و دانش‌سراها، راهنمایان تعلیماتی، کارکنان ادارات آموزش و پرورش، دانش‌آموزان دانش‌سراها، سپاهیان دانش و به‌طور کلی همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش بودند. سرفصل‌های مجله در دوره نهم انتشار آن عبارت بودند از: پیام‌ها، روزهای بزرگ، گزارش‌ها، آموزش و پرورش، زندگی نامه وزیران فرهنگ، داستان، علم و فلسفه، فرهنگ، هنر و ادب، شعر و مدارس ایرانی. این مجله از همکاری طیف وسیعی از نویسندگان، مترجمان و هنرمندان برخوردار بود. نویسندگان ماهنامه آموزش و پرورش در دوره نهم انتشار آن عبارت بودند از:

آرین دخت آرین، محمدحسن دیانی، مهین پایا، عبدالمحمد آیتی، محمد شاهرودی، دکتر محمود بهزاد، فردوس وزیری، اقبال یغمایی، علی پیرنیا، داود نوابی،

هما تاج باز یار، شاپور راسخ، غلامرضا سمیعی، کاظم ودیعی، یوسف اردبیلی، علی اکبر شعاری نژاد، ابراهیم کظیمی، حمیده غروی، مهدی قاسمیه، غلامرضا ارزنگ، احمد قاسمی، داریوش هوشمند، رضا اترابی، احمد گلشیری، سیداحمد هاشمیان، محمد خوانساری، ابوالحسن نجفی، علی اکبر سیف، عباسعلی کادری، فروغ رضانی، محمد حیدری ملایری، محمد شاهرودی، دکتر فرخ شادان، ابوالحسن حکیمیان، احمد بیرشک، جعفر آقایی چاوشی، محمود بهار، علی غروی، مریم ساوجی، اسماعیل سعادت، احمد سمیعی، حسین معصومی همدانی، اشرف میر مطهری، علی محمد الماسی، مهندس عباس شیخ، مهدی محی الدین، محمود کیانوش، حسن بشارت، پروفیسور منوچهر وارسته، مهین اثنی عشری، دکتر محمد مشایخی و عبدالله شفیع آبادی. از هر شماره ماهنامه آموزش و پرورش در دوره نهم انتشار آن (سال ۵۶-۱۳۵۵) ۲۳/۰۰۰ نسخه انتشار یافت.

● کتاب‌های پیک

دست‌اندرکاران مرکز انتشارات آموزشی، ضمن تحقیقات و بررسی‌هایی که برای چاپ و انتشار مجله‌های پیک انجام دادند، متوجه شدند با وجود کوشش‌های «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» در ایجاد کتابخانه برای کودکان، گروه بی‌شماری از کودکان و نوجوانان در روستاها و شهرک‌هایی درس می‌خوانند که به کتابخانه و کتابفروشی دسترسی ندارند. از سوی دیگر کتاب‌های سودمندی که مخصوص کودکان و نوجوانان و بر اساس نیازهای فکری و روحی آنان فراهم آمده باشند، اندک‌اند. ضمناً بهای کتاب‌های مناسب گران و خرید آن‌ها از عهده مالی اکثر کودکان و نوجوانان خارج بود. با توجه به مسائل فوق این مرکز تصمیم گرفت، علاوه بر مجله‌های پیک، کتاب‌هایی را هم برای کودکان و نوجوانان منتشر کند. هدف اساسی از این کار تهیه کتاب‌های سودمند، ارزان و آسان برای خوانندگان خردسال و انتشار آن در مقیاس وسیع در سراسر روستاها و شهرهای دور و نزدیک کشور بود. تا سال ۱۳۵۲ از این گروه کتاب‌ها، هفت کتاب با عنوان‌های کره‌اسب سیاه، قصه نخودی، بازی و سرگرمی، شاخص‌های ملوس، بدن من، یک روز با ملا نصرالدین، و خورشید، هر یک در ۵۰/۰۰۰ نسخه و به بهای ۵ ریال منتشر شد. همچنین کتاب «قصه‌های پیک» (مجموعه داستان) برای کودکان پایه‌های سوم، چهارم، پنجم و ششم دبستان‌ها. (از انتشارات کتابخانه ابن‌سینا) در اختیار آنان قرار گرفت.

● کتاب‌های پیکار با بی‌سوادی

در تابستان ۱۳۴۴ که طرح آزمایشی «پیکار با بی‌سوادی» در شهرستان قزوین آغاز شد، گروهی از نویسندگان مرکز انتشارات آموزشی موظف شدند، کتاب‌هایی برای تدریس در کلاس‌های پیکار با بی‌سوادی بنویسند. در این زمینه تا سال ۱۳۷۴، کتاب‌های زیر از

سوی این دفتر با شیوه نگارش ویژه بزرگسالان نوشته شد:

- «بخوانیم و بنویسیم» برای تدریس در کلاس‌های پیکار با بی‌سوادی
- راهنمای «تدریس بخوانیم و بنویسیم» برای معلمان پیکار با بی‌سوادی
- «بخوانیم و باسواد شویم»، پنج کتاب آسان ضمیمه بخوانیم و بنویسیم، دربارهٔ علاقه‌های خانوادگی، کار در کارخانه، آب، سرزمین ما، و قوانین و مقررات اجتماعی، و دین برای تدریس در کلاس‌های پیکار با بی‌سوادی
- «حساب بزرگسالان» برای تدریس در کلاس‌های پیکار با بی‌سوادی.
- «بهداشت و تندرستی» برای نوسوادان بزرگسال.

● دفترهای تمرین

نظام جدید آموزش و پرورش از سال ۱۳۴۵ به مرحله اجرا درآمد. سازمان کتاب‌های درسی و مرکز انتشارات آموزشی نیز موظف شدند، وسایل آموزشی متناسب با برنامه‌های درسی هر پایه را هماهنگ با تغییرات برنامه تحصیلی و کتاب‌های درسی فراهم آورند. گسترش کیفی و کمی مجله‌های پیک به میزان قابل توجهی کمبود وسایل کمک آموزشی را جبران کرد، ولی کمبود دیگری در فعالیت‌های درسی در کلاس درس احساس می‌شد و آن بهتر کردن روش پرسش‌ها، تمرین‌ها و تکلیف‌های درسی دانش‌آموزان بر اساس مطالب تدریس شده در کلاس درس بود.

به همین سبب سازمان کتاب‌های درسی و مرکز انتشارات آموزشی موظف شدند، دفترهایی برای پایه‌های متفاوت تحصیلی تهیه و منتشر کنند تا هماهنگ با پیشرفت‌های درسی دانش‌آموزان، پرسش‌ها و تمرین‌های لازم و مناسب هم در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد. این سازمان و مرکز، پس از سه سال کوشش و تلاش موفق شدند، ۴۹ دفتر و در مجموع ۴۶۱۰ صفحه برای تمرین درس‌های فارسی، ریاضیات و علوم پایه‌های اول تا پنجم دبستان تهیه کنند. این دفترها از مهرماه ۱۳۵۱ به‌طور آزمایشی در اختیار مسئولان دبستان‌ها قرار گرفتند.

بانیان پیک

به گواهی اسناد موجود در خصوص شکل‌گیری و انتشار مجلات پیک، مرحوم ایرج جهانشاهی، مدیر سابق نشریه آموزش و پرورش که باید او را بنیان‌گذار مجله‌های پیک دانست، دست‌به‌کار شد و مجموعه نشریاتی را تدارک دید که بعدها «پیک» نام گرفتند. در این کار بزرگ و برای برآورده شدن رؤیای انتشار مجله‌های خواندنی و مفید برای کودکان و نوجوانان، و همچنین معلمان و اولیای دانش‌آموزان و علاقه‌مندان به موضوع آموزش و پرورش، عالمانی همچون اسماعیل سعادت، عبدالحسین زرین‌کوب، نجف دریابندری،

محمود بهزاد، جمال میر صادقی، احمد گلشیری، سیروس طاهباز، ایران گرگین، کامران فانی، ابوالحسن نجفی، سهراب سپهری، محمد حقوقی، کامران افشارمهاجر و جمشید ارجمند گرد آمدند تا بزرگ‌ترین جریان نشریات (کمک‌درسی) را در کنار کتاب آموزشی رسمی راه‌اندازی کنند. مجله‌های پیک که با چنین اندیشه و اقدامات جامعی کار خود را آغاز کرده بودند، قریب به ۱۴ سال در سطح کشور منتشر و در سرتاسر ایران توزیع شدند.

وقفه در انتشار پیک، توقیفی که تداوم نداشت!

مجله‌های پیک در آغاز شکل‌گیری انقلاب اسلامی و پیروزی شکوهمند آن در سال ۱۳۵۷، به مدت یک سال از انتشار بازماندند. اما با سامان یافتن امور آموزش و پرورش و اولویت دادن به مسائل فرهنگی و تعلیم و تربیت، تولید و انتشار این مجله‌ها در همان سال‌های آغازین انقلاب اسلامی در دستور کار «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» وزارت آموزش و پرورش قرار گرفت. لذا شهید باهنر در سال ۱۳۵۸ استاد محمود حکیمی را برای راه‌اندازی و انتشار این مجله‌ها به شهید رجایی معرفی کرد.

حکیمی می‌گوید: «در سال ۱۳۵۸ به مرکز انتشارات آموزشی آمدم و شهید باهنر مرا به مرحوم شهید رجایی معرفی کرد. در ملاقاتی که با ایشان داشتم، شهید رجایی گفت: از دیدار شما خوش‌حالم. سال‌هاست که دوست داشتم شما را ببینم. من داستان‌های شما را می‌خواندم و آن‌ها را در دبیرستان‌ها پخش می‌کردم. اولین داستان شما یعنی کتاب «اشرف‌زاده قهرمان» را در سال ۱۳۴۸ تهیه کردم و در بسته‌های ۱۰ و ۲۰ تایی در دبیرستان‌ها به دانش‌آموزان هدیه می‌دادم. به آقای رجایی گفتم که قرار است به مجله‌های کمک‌آموزشی بپیوندم، اما ایشان فرمودند که نه! فعلاً در تألیف کتاب‌های درسی به شما نیاز داریم. باید کتاب‌های تاریخ پایه‌های اول، دوم و سوم دوره راهنمایی را که بیشتر محتوای آن‌ها درباره حکومت پهلوی است، عوض کنید.

در آن موقع آقای توکلی و بعدها آقای زارع‌زاده مدیرکل مرکز انتشارات آموزشی بودند و من هم مسئولیت معاونت دفتر و سردبیری مجله‌ها را بر عهده داشتم. در آن دوره تجدید حیات، تهیه و تولید مجدد مجله‌ها کار بسیار سختی بود و ما باید دائماً به افراد گوناگون برای چاپ کردن یا چاپ نکردن برخی مطالب توضیح می‌دادیم. البته بخشی از این کار در آن وضعیت که حرکت بزرگ انقلابی مردم ایران با عنوان انقلاب اسلامی صورت گرفته بود، طبیعی بود. مسائل و مشکلات عدیده دیگری هم، از جمله بینش‌های خاص برخی کارکنان پیشین مجله‌ها، قضاوت‌های عجولانه و احساسی، و مواردی دیگری نیز در میان بودند که باعث شدند نزد شهید سید کاظم موسوی، رئیس وقت سازمان رفتم و عرض کردم که من دیگر قادر به ادامه کار نیستم و انتشار مجله نیز حدود یک سال و نیم متوقف شد.»

اما خوش‌بختانه مدیران ارشد بعدی سازمان، به دلیل صبغه فرهنگی و اعتقادی که به تأثیر و اهمیت این نشریات داشتند، مانع از ادامه این روند شدند و انتشار مجله‌های پیک را که بعد از توقف در زمان انقلاب اسلامی، مدتی را بدون عنوانی خاصی منتشر شده بودند، در دستور کار سازمان قرار دادند. لذا انتشار آن‌ها با تولید مجله «رشد معلم» پی گرفته شد.

دکتر **غلامعلی حداد عادل** (رئیس وقت سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی) در این خصوص چنین گفته است: تصور می‌کنم تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای انتشار رشد معلم قبل از مسئولیت بنده در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی - که مدیریت آن را در ۱۱ آبان ماه ۱۳۶۱ بر عهده گرفتم - صورت گرفته بود. چون اولین شماره مجله رشد معلم در آبان ماه سال ۱۳۶۱ منتشر شد که نشان می‌دهد، برنامه‌ریزی و مقدمات کار برای انتشار این مجله‌های رشد قبل از حضور بنده شروع شده است... ما اعتقاد داشتیم، مجله رشد معلم دستیار و مددکار معلمان است و به همین سبب هم به اندازه کتاب درسی برای آن اهمیت قائل بودیم و باورمان این بود که این مجله‌ها باید پا به پای کتاب درسی منتشر شوند.

خوش‌بختانه یکی از کسانی که رشد معلم را می‌خواند و ما را تشویق می‌کرد، مقام معظم رهبری بودند. ایشان در آن سال‌ها رئیس‌جمهور بودند. چند بار به من گفتند که این مجله شما را به دقت می‌خوانم و از اینکه این مجله فنی و تخصصی است و باسلیقه تهیه می‌شود و برای معلمان مفید است، خیلی راضی بودند.

«رشد» آینده روشن فراروی نشریات آموزشی

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، در تکلیف‌های سازمانی خود، علاوه بر تهیه، تدوین، چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، وظیفه برنامه‌ریزی، تولید و انتشار مجله‌های آموزشی را نیز بر عهده داشت. کاری که در ۵۵ سال عمر این سازمان همواره (به جز یکی دو سالی در آغاز انقلاب اسلامی ایران) تداوم داشت. عدد این مجله‌ها که در ابتدای راه از تعداد انگشتان یک دست تجاوز نمی‌کرد، امروزه به بیش از ۳۰ عنوان بالغ شده است.

در همین زمینه، «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» با وظیفه اصلی مدیریت و تولید نشریات آموزشی رشد و سامان‌دهی مواد و رسانه‌های آموزشی و تربیتی، یکی از دفترهای تابع سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است. این دفتر در سال ۱۳۴۱ با عنوان «مرکز تهیه خواندنی‌ها برای نوسادان» تأسیس شد و وظیفه تولید و توزیع نشریات پیک را به عهده گرفت. پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، نام این دفتر ابتدا به «دفتر امور کمک‌آموزشی و کتابخانه‌ها» و سپس به «دفتر انتشارات کمک‌آموزشی» تغییر یافت. در ضمن، عنوان عمومی مجله‌ها از «پیک» به «رشد» تغییر پیدا کرد.

انتشار اولین نشریه رشد

نخستین نشریه از گروه نشریات رشد، رشد معلم بود که در مهرماه ۱۳۶۰ پا به عرصه مطبوعات کشور گذاشت. سپس رشد دانش‌آموز و پس از آن رشد نوجوان منتشر شدند. طولی نکشید که مجله‌های رشد، هم از لحاظ کیفیت و هم از لحاظ کمیت، از پیک سبقت گرفتند. به طوری که علاوه بر هشت عنوان نشریه‌ای که جایگزین نشریات پیک شده بودند، چندین نشریه جدید نیز به جمع این خانواده اضافه شدند. از این نشریه‌های جدید، مجله «رشد تکنولوژی آموزشی» به صورت ماهنامه بود و بقیه به صورت فصلنامه منتشر می‌شدند.

فصلنامه‌های رشد عمدتاً جنبه اختصاصی دارند و برای استفاده معلمان و دانش‌جویان تربیت‌معلم منتشر می‌شوند. این نشریات به دلیل نقشی که از نظر حفظ طراوت علمی معلمان و اطلاع‌رسانی درباره تازه‌های مربوط به محتوای برنامه‌های درسی دارند، از اهمیت خاصی برخوردارند. در سال‌های بعد، علاوه بر افزایش شمارگان مجله‌های رشد، عنوان نشریات نیز بر اساس نیاز مخاطبان و شرایط اجتماعی به ۳۰ عنوان افزایش یافت. اکنون عده زیادی از پژوهشگران، نویسندگان و کارشناسان مسائل آموزش و پرورش در دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در زمینه تولید مجله‌های رشد به همکاری و خدمت مشغول‌اند و برای انتشار و ارائه هر چه مطلوب‌تر این مجله‌ها می‌کوشند.

توزیع مجله‌های رشد نیز با تدابیر و رویکردهای جدید، تحول چشمگیری یافته است و امروزه مجله‌های رشد، بدون تأخیر و طبق زمان‌بندی پیش‌بینی شده، خوانندگان خود را در سراسر کشور پوشش می‌دهند. بدون شک، نشریات آموزشی رشد، در مقایسه با سایر

مطبوعات کشور پر مخاطب‌ترین، پر شمارگان‌ترین، جدی‌ترین و متنوع‌ترین نشریات هستند. این مجله‌ها در گروه‌های تعیین‌شده زیر و در قالب ماهنامه‌ها و فصلنامه‌های رشد به شرح زیر منتشر می‌شوند:

ماهنامه‌های رشد

مجله‌های رشد به‌عنوان جزئی از برنامه درسی، در چارچوب هدف‌ها و راهبردهای آموزش و پرورش، با زمینه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی تولید می‌شوند. ماهنامه‌های رشد با هدف ترویج خواندن، توسعه فرهنگ مطالعه، تعمیق تفکر خلاق، و بهبود کیفیت آموزش و پرورش برای گروه‌های سنی و مخاطبان زیر منتشر می‌شوند:

● بخش دانش آموزی

- **رشد کودک:** برای کودکان پیش‌دبستانی و دانش‌آموزان پایه اول دبستان
- **رشد نوآموز:** برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دبستان
- **رشد دانش‌آموز:** برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم دبستان
- **رشد نوجوان:** برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول
- **رشد جوان:** برای دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم
- **رشد برهان ریاضی متوسطه ۱:** برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه اول
- **رشد روشن:** برای دانش‌آموزان نابینای دوره ابتدایی تا دوره آموزش متوسطه دوم
- **رشد کم‌بینایان:** برای دانش‌آموزان کم‌بینای دوره ابتدایی

● بخش بزرگ سال

● رشد معلم: برای معلمان، دانشجویان تربیت معلم و کارشناسان آموزش و پرورش و خانواده‌ها

● رشد تکنولوژی آموزشی: برای معلمان، دانشجویان تربیت معلم و کارشناسان آموزش و پرورش

● رشد آموزش ابتدایی: برای آموزگاران دوره ابتدایی، دانشجویان تربیت معلم و کارشناسان آموزش و پرورش

● رشد مدرسه فردا: برای معلمان، دانشجویان تربیت معلم و کارشناسان آموزش و پرورش

فصلنامه‌های رشد

فصلنامه‌های رشد در حوزه‌های علوم انسانی و علوم پایه و فنی، با هدف ارتقای دانش، بهبود نگرش و اصلاح مهارت‌های حرفه‌ای معلمان، مدیران، مشاوران و مربیان مدرسه‌ها منتشر می‌شوند. این فصلنامه‌ها عبارت‌اند از:

● فصلنامه‌های علوم انسانی

- رشد آموزش قرآن و معارف اسلامی
- رشد آموزش زبان و ادب فارسی
- رشد آموزش علوم اجتماعی
- رشد آموزش تاریخ
- رشد آموزش هنر
- رشد آموزش زمین‌شناسی
- رشد آموزش تربیت‌بدنی
- رشد آموزش پیش‌دبستانی
- رشد آموزش زبان‌های خارجی
- رشد آموزش مشاور مدرسه
- رشد آموزش جغرافیا
- رشد مدیریت مدرسه
- رشد جوانه

● فصلنامه‌های علوم پایه و فنی

- رشد آموزش فیزیک
- رشد آموزش شیمی
- رشد آموزش ریاضی
- رشد آموزش زیست‌شناسی
- رشد برهان ریاضی متوسطه ۲: برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه دوم
- رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش

گفتنی است که با توسعه ساختار و برنامه‌های دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، در حال حاضر این دفتر علاوه بر انتشار مجله‌های ۳۰ گانه رشد، هدف‌ها و برنامه‌های زیر را دنبال می‌کند:

اهداف

- پژوهش و برنامه‌ریزی برای رفع نیازهای مخاطبان (دانش آموزان، معلمان، مشاوران، مربیان، مدیران و معاونان مدرسه‌ها، دانشجویان تربیت معلم، کارشناسان آموزش و پرورش و خانواده‌ها) در زمینه مدیریت تولید مطالب علمی، آموزشی و فرهنگی مناسب در قالب رسانه‌های نوشتاری؛

- پژوهش و برنامه‌ریزی برای رفع نیازهای علمی و تخصصی معلمان در حوزه‌های گوناگون علوم انسانی، علوم پایه، فنی و حرفه‌ای، و کار دانش؛
- پژوهش و برنامه‌ریزی برای تقویت و توسعه فرهنگ مطالعه و ایجاد پویایی در منابع کتابخانه‌های مدرسه‌ها با استفاده از توانمندی‌های ناشران دولتی و غیردولتی در چارچوب هدف‌های برنامه درسی.

وظیفه‌ها و برنامه‌ها

- مدیریت تولید نشریات رشد (مجله‌های رشد و کتاب‌های کمک‌آموزشی) برای گروه‌های سنی و دوره‌های گوناگون تحصیلی، با بهره‌مندی از برنامه‌ریزان و پدیدآورندگان شایسته؛
- اجرای طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی، جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، تولید کتاب‌نامه‌های رشد، تهیه راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی، و مشارکت در زمینه تجهیز منابع کتابخانه‌های مدرسه‌ها؛
- انجام نیازسنجی، پژوهش و برگزاری نشست‌های علمی - کاربردی نشریات رشد در حوزه کتاب و مجله‌ها؛
- بررسی آثار مخاطبان مجله‌های دانش‌آموزی در قالب‌های گوناگون ادبی و هنری، و ارائه مشاوره‌های غیرحضور (نوشتاری و الکترونیکی) توسط کارشناسان مرکز بررسی آثار؛
- توسعه شبکه ارتباطی و تعامل فعال با مخاطبان با استفاده از قابلیت‌های «فناوری ارتباطات و اطلاعات» (ICT) از طریق وبگاه مجلات رشد به نشانی www.roshdmag.ir و راه‌اندازی صفحه رسمی مجلات رشد در شبکه‌های اجتماعی.

فعالیت‌های دیگر دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

این دفتر با تحت پوشش داشتن: مرکز مطالعات، مرکز منابع تصویری و نوشتاری، جشنواره عکس رشد، مرکز توزیع مجله‌ها و مرکز بررسی آثار مخاطبان مجله‌های دانش‌آموزی، با دو رویکرد: «آموزش مکاتبه‌ای هنرجویان مستعد» و «چاپ آثار برگزیده در مجله‌های رشد دانش‌آموزی»، مأموریت‌های اساسی و محوله خود را دنبال می‌کند.

از سوی دیگر، با اجرای طرح سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی و با اقداماتی چون: انتشار کتاب‌نامه رشد، برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، انتشار نشریه جوانه و معرفی کتاب‌های مناسب در کتاب‌های درسی، گام‌های مؤثری در حوزه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی برداشته است. در این دفتر در حوزه تکنولوژی آموزشی نیز مأموریت‌هایی در زمینه به‌کارگیری فناوری آموزشی در برنامه‌های درسی و آموزشی در نظر گرفته شده است که هدف‌ها و راهکارهای مورد نظر آن بر اساس برنامه‌های ابلاغی دنبال می‌شوند.